

مطالعه روند آزادسازی تجاری در بخش‌های کشاورزی و صنعت

سحر اسمعیلی*

فارغ‌التحصیل گروه تخصصی اقتصاد کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

رضا مقدسی

استادیار گروه تخصصی اقتصاد کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

چکیده

در این مقاله روند اقدامات ایران در زمینه آزادسازی تجاری گسترده مورد بررسی قرار گرفته است. برای این منظور از شاخص ACTL برای تخمین و ارزیابی آزادسازی تجاری استفاده شده است. در ابتدا ۹۳ قلم کالای وارداتی در سه بخش محصولات خام، محصولات فرآوری‌شده کشاورزی و محصولات صنعتی بر اساس سهم و ارزش مربوطه انتخاب شده است. سپس بر اساس تعرفه‌های تعیین‌شده شاخص‌هایی برای برآورد پارامتر آزادسازی تجاری طی دوره زمانی ۱۳۸۷-۱۳۸۱ تعریف شده و در نهایت نیز روند آزادسازی تجاری با شاخص ACTL محاسبه گشته است. مهم‌ترین یافته‌های تحقیق بیان‌گر آن است که در دوره مورد مطالعه هیچ‌گونه تغییری به لحاظ آزادسازی تجاری در مورد محصولات خام صورت نگرفته است. سیاست‌های دولت در مورد محصولات فرآوری‌شده گویای حرکت در جهت آزادسازی با نرخ معادل ۸/۶۹ درصد بوده و در بخش محصولات صنعتی سیاست‌های دولت عمدتاً بر اصل حمایت متمرکز بوده است. بنابراین شاخص آزادسازی، رشدی منفی معادل ۳/۴۵ درصد داشته است.

واژه‌های کلیدی: آزاد سازی تجارت، تعرفه، موانع غیرتعرفه‌ای.

مقدمه

افزایش روابط اقتصادی و تجاری کشورها منافی از جمله منافع اقتصادی را به همراه دارد. در راستای منافی که اقتصاد باز به همراه دارد نگرانی‌هایی نظیر رقابت با محصولات خارجی در بازارهای داخلی، چگونگی رویارویی با بحران‌های خارجی، ایجاد اصلاحات اقتصادی جهت ارتقای سطح رقابت‌پذیری و میزان تحمل رقابت با کشورهای رقیب در استفاده از تکنولوژی وجود دارد. بنابراین دولت‌ها برای کنترل واردات و مقابله با نگرانی‌های موجود از سیاست‌های حمایتی استفاده می‌کنند.

ابزار تعرفه‌ای از بهترین و متداول‌ترین ابزارهای حمایتی در کلیه کشورهای جهان است، اما در ایران به دلیل ساختار دولتی تجارت و انواع ابزارهای غیرتعرفه‌ای، نقشی کمرنگ داشته است. اتکای رژیم تجاری کشور به ابزارهای غیرتعرفه‌ای با اهداف گسترش صادرات و تعامل با اقتصاد جهان در تضاد است، بنابراین در ماده ۱۱۵ قانون برنامه سوم بر حذف این ابزار تاکید شده است. موفقیت کشورهای آسیای جنوب شرقی در اعمال سیاست‌های آزادسازی تجاری، کشورهای در حال توسعه را تشویق به اتخاذ سیاست‌های درهای باز کرد. بر این اساس در لایحه برنامه چهارم توسعه بر رویکرد تعامل ایران با اقتصاد جهان تاکید شده است.

فریادرس در سال ۱۳۸۳ در مطالعه‌ای جهت بررسی نظام تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای بخش کشاورزی طی دوره ۱۳۸۲-۱۳۶۱ با تبیین و ارائه شاخص‌های مهم در سیمای تعرفه‌ای کشور امکان ارزیابی و شناخت وضعیت گذشته و برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری برای تدوین نظام تعرفه‌ای پویا و بهینه برای بخش کشاورزی را فراهم ساخت. مهم‌ترین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که تعرفه‌های کشاورزی بر مبنای یک استراتژی بلندمدت و پایدار بنا نشده است و تابع تصمیمات کوتاه‌مدت و سالانه است. روند تعرفه‌های کشاورزی با اصول تعیین شده برنامه‌های توسعه کشور همراهی کافی نداشته است و در وضع تعرفه برای محصولات و بخش‌های مختلف به اصل مزیت نسبی و توان رقابت‌پذیری محصولات توجه نشده است (فریادرس، ۱۳۸۳). صدراالاشرفی در سال ۱۳۸۷ در تحقیقی با عنوان مطالعه سیاست‌های حمایتی (تعرفه‌ای) بخش کشاورزی، مطالعه موردی محصولات دامی و شیلات، به بررسی روند تغییرات تعرفه‌ها و سیاست‌های تعرفه‌ای بخش کشاورزی در حوزه محصولات دامی و شیلات در دوره ۱۳۸۵-۱۳۶۱ پرداخت. مهم‌ترین یافته‌های تحقیق موید عدم وجود استراتژی مشخص در سیاست‌های تعرفه‌ای کشور در راستای هدف آزادسازی تجاری است. به عبارت دیگر تعرفه محصولات مورد مطالعه صرفاً بر پایه شرایط سالانه اقتصاد کشور تعیین گردیده و فاقد هرگونه راهبرد بلندمدت می‌باشد (صدراالاشرفی، ۱۳۸۷). استرادا در سال ۲۰۰۴ در مقاله‌ای تحت عنوان متدلوژی تخمین و ارزیابی آزادسازی تجارت به ارائه یک روش‌شناسی جدید جهت ارزیابی روند آزادسازی تجاری پرداخته است که از آن تحت عنوان TLE یاد می‌کند (Estrada, 2004). با توجه به تحول جهانی و ایجاد زمینه آزادسازی تجاری و اهمیت و آثار آن بر اقتصاد کشورها، ایران نیز در برنامه‌های پنج‌ساله سوم و چهارم توسعه تاکید زیادی به آزادسازی تجاری در بخش‌های مختلف اقتصادی داشته است. از آنجا که تمرکززدایی، کاهش موانع از جمله موانع تعرفه‌ای و

غیرتعرفه‌ای تأثیر مثبت و مستقیم روی روند آزادسازی تجاری می‌گذارد، بنابراین نرخ‌گذاری صحیح بر تعرفه‌ها و بررسی سیاست‌های حمایتی مهم و ضروری می‌باشد.

اهداف تحقیق

هدف اساسی این تحقیق ایجاد پایه اطلاعاتی و اندازه‌گیری عملکرد سیاست آزادسازی تجاری در بخش کشاورزی با استفاده از شاخص ACTL می‌باشد.

روش پژوهش

بر اساس اهداف ذکر شده، این مقاله به دو بخش تفکیک شده است. بخش اول، بررسی موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای (ممنوعیت ورود) محصولات خام و فرآوری‌شده کشاورزی طی سال‌های ۸۷-۸۱ است که با استفاده از یک سری روابط ریاضی نظیر محاسبه سهم و درصد محصولات ممنوع‌الورود، میانگین ساده و انحراف معیار محاسبه شده است. بخش دوم، بررسی آزادسازی تجاری با استفاده از شاخص ACTL می‌باشد. اساس تئوریک موجود در این مقاله شامل ۴ زیربخش است: برآورد تعرفه متوسط ثابت، طراحی جدول تعرفه چندنهادی، شاخص آزادسازی تجاری ACTL، شاخص آزادسازی تجاری در کل اقتصاد.

برآورد تعرفه متوسط ثابت

نسبت مجموع تعرفه‌های هر فصل بر تعداد ردیف‌های تعرفه‌ای آن فصل می‌باشد.

طراحی جدول تعرفه چندنهادی

سبک جدیدی است که مجوز ذخیره‌کردن میزان زیادی از اطلاعات برای اندازه‌گیری یک متغیر واحد از دیدگاه جهانی را می‌دهد. بخشی از این اطلاعات شامل شاخص‌های صفر و یک است که در مقابل تعرفه‌های متعلق به هر فصل و در قیاس با تعرفه متوسط ثابت همان فصل تعریف می‌گردد. در این رابطه چنانچه نرخ تعرفه واقعی (نرخ‌های موجود در کتاب قوانین و مقررات صادرات و واردات) بزرگتر یا مساوی تعرفه متوسط ثابت^۱ باشد، شاخص صفر و اگر نرخ تعرفه واقعی کوچکتر یا مساوی تعرفه متوسط ثابت باشد، شاخص یک تعریف می‌گردد. که شامل ۳ گروه به صورت زیر است:

۱- شاخص آزادسازی تجاری بخش محصولات خام کشاورزی (X_1)؛

۲- شاخص آزادسازی تجاری محصولات فرآوری‌شده کشاورزی (X_2)؛

۳- شاخص آزادسازی تجاری محصولات صنعتی (X_3).

¹ - Fixed Average Tariff (FAT)

شاخص آزادسازی تجاری هر بخش تولید (X_i)

شاخص آزادسازی تجاری پیرو رابطه زیر است:

$$(x_i = \sum_{i=1}^n AS_{(i)} * 100 / \sum TPR_{(i)})^1 \quad (1)$$

X_i : شاخص آزادسازی هر بخش تولید.

i : نماینده هر بخش تولیدی.

AS^2 : تعرفه جاری (شامل مجموعه‌ای از کالاهای وارداتی است که نرخ تعرفه واقعی آن‌ها کوچکتر یا مساوی تعرفه متوسط ثابت باشد).

TPR^3 : نتایج و پیامدهای ممکن (چنانچه نرخ تعرفه واقعی کل مجموعه مربوطه کوچکتر یا مساوی تعرفه متوسط ثابت باشد).

شاخص آزادسازی تجاری در کل اقتصاد ($ACTL_i$)⁴

مجموع شاخص‌های آزادسازی در هر بخش تولیدی در یک دوره زمانی برآورد آزادسازی در کل اقتصاد در آن سال را ممکن می‌سازد.

$$ACTL_i = X_{1i} + X_{2i} + X_{3i} \quad (2)$$

تحلیل شاخص ($ACTL_i$)

این تحلیل بر مقایسه دو دوره یا دو کشور پایه‌گذاری می‌شود. در مورد این پژوهش دو دوره مورد تحقیق قرار گرفته است.

۱- توسعه آزادسازی تجاری^۵ ($ACTL$) دوره اول کوچکتر از دوره دوم باشد).

۲- عدم تغییر در روال آزادسازی تجاری^۶ ($ACTL$) دوره اول برابر دوره دوم باشد).

۳- محدودیت در آزادسازی تجاری^۷ ($ACTL$) دوره اول بزرگتر از دوره دوم باشد).

نتایج و بحث

در این مقاله در درجه اول روند تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای کشور طی یک دوره ۷ ساله به شرح جدول زیر مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.

¹ - Estrada (2004)

² - Actual Situation

³ - Total Possible Results

⁴ - Area of Coverage of the Trade Liberalization

⁵ - Trade Liberalization Expansion

⁶ - Trade Liberalization Stagnation

⁷ - Trade Liberalization Contraction

جدول ۱- بررسی موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای (ممنوعیت ورود) محصولات خام و فرآوری شده کشاورزی طی سال‌های ۸۷-۸۱ (واحد: درصد)

سال	تعداد ردیف‌ها	تعداد ردیف‌های ممنوع	سهم ردیف‌های ممنوع	میانگین اسمی	حداقل تعرفه	حداکثر تعرفه	انحراف معیار
۱۳۸۱	۶۸۷	۸۹	۱۲/۹۵	۲۴/۸۵	۰	۱۲۶	۲۳/۴۷
۱۳۸۲	۷۰۹	۳۹	۵/۵	۳۳/۲۲	۰	۱۵۰	۲۵/۹۷
۱۳۸۳	۸۷۶	۴۶	۵/۲۵	۳۰/۰۳	۴	۱۰۰	۲۵/۰۰
۱۳۸۴	۸۹۴	۴۴	۴/۹۲	۲۹/۷۷	۴	۱۵۰	۲۴/۷۵
۱۳۸۵	۸۶۸	۴۴	۵/۰۷	۳۷/۵۴	۴	۲۰۰	۴۳/۶۱
۱۳۸۶	۸۴۴	۴۵	۵/۳۳	۲۸/۳۷	۴	۲۰۰	۲۷/۹۴
۱۳۸۷	۸۴۹	۴۵	۵/۳۰	۲۶/۲۰	۴	۲۰۰	۲۷/۱

در سال ۸۱ تعداد ردیف‌های تعرفه‌ای (تعداد کل کالاهای کشاورزی) بر اساس سیستم کدبندی نظام هماهنگ شده با کدهای ۶ رقمی صورت می‌گرفت، بر اساس این سیستم کدبندی در سال ۸۱، ۶۸۷ ردیف تعرفه‌ای مشمول موافقت‌نامه کشاورزی وجود داشت. این تعداد در سال ۸۲ به ۷۰۹ ردیف رسید و با تغییر سیستم کدبندی نظام هماهنگ از کدهای ۶ رقمی به کدهای ۸ رقمی در سال ۸۳، تعداد ردیف‌های تعرفه‌ای به ۸۷۶ ردیف افزایش یافت.

طبق یافته‌های جدول بالا سهم ردیف‌های ممنوع‌الورود کل محصولات مشمول موافقت‌نامه‌ها از روند کاهشی برخوردار می‌باشد. سال ۸۱ سهم ردیف‌های ممنوع برابر ۱۲/۹۵ درصد است. در سال ۸۲ برای اولین بار در ساختار تجاری بخش کشاورزی موانع غیرتعرفه‌ای حذف و با معادله‌های تعرفه‌ای جایگزین شده است. در این سال تنها ۵/۵ درصد محصولات مشمول موافقت‌نامه به طور کامل ممنوع‌الورود بوده‌اند، که عمدتاً مربوط به محصولات است که با اشکال‌های شرعی مواجه هستند. برنامه سوم توسعه تاکید بر تبدیل موانع غیرتعرفه‌ای و معادل‌سازی آنها بر اساس تعرفه داشته است، در راستای این سیاست اعلام شده برنامه سوم توسعه تلاش در جهت تبدیل ممنوعیت ورود کالاها به شرط اخذ مجوز از وزارتخانه‌ها داشته است. در سال ۱۳۸۱ اعطای مجوز ورود از وزارتخانه‌های مختلف گرفته شد و در اختیار وزارت بازرگانی قرار گرفت. در نهایت در سال‌های ۸۲ و ۸۳ شرط ممنوعیت ورود به‌جز در مورد کالاهای خاص مثلاً با ممنوعیت شرعی، برداشته شد و مجوزهای ورود نیز حذف گردید. سیر نزولی سهم ردیف‌های ممنوع بین سال‌های ۸۱-۸۳ نیز به تاکید این موضوع کمک کرده است. در کل می‌توان موفق‌ترین برنامه از لحاظ عمل به سیاست اعلام شده در زمینه تجارت کشاورزی را برنامه سوم توسعه دانست. این روال کاهشی تا سال ۸۷ ادامه داشته به‌گونه‌ای که سال ۸۷ نسبت به سال ۸۱ نرخ رشدی منفی و معادل ۵۹/۰۷ داشته است. این موضوع گویای جایگزینی موانع تعرفه‌ای و مجوزهای واردات به جای ممنوعیت‌های وارداتی که همان موانع غیرتعرفه‌ای به شمار می‌آیند گشته است.

نرخ رشد میانگین تعرفه‌ها در سه سال پایان برنامه سوم توسعه کمکی در جهت تحقق اهداف برنامه ندارد، اما کاهش میانگین تعرفه‌ها در برنامه چهارم توسعه به‌غیر از افزایش در سال ۸۵ که نتیجه تغییر منبع درآمدی دولت از نفت به تعرفه بوده تحقق اهداف برنامه چهارم توسعه را نشان می‌دهد.

انحراف معیار تعرفه در واقع شاخص پراکندگی تعرفه‌ها از مقدار میانگین است و یکی از شاخص‌هایی است که قادر است ساختار تعرفه‌ای کشور را تا حدی تبیین کند. بررسی این شاخص طی سال‌های ۸۷-۱۳۸۱ نشان‌دهنده پراکندگی بالای تعرفه‌های کشور از مقدار میانگین است. روند این شاخص طی سال‌های ۸۷-۱۳۸۱ رشدی معادل ۱۵/۴۶ درصد داشته است. افزایش این شاخص، پراکندگی هر چه بیشتر تعرفه‌ها از مقدار میانگین را نشان می‌دهد.

در درجه دوم شاخص آزادسازی تجاری ACTL با توجه به رابطه (۱) در سه بخش محصولات خام، محصولات فرآوری‌شده کشاورزی و محصولات صنعتی به شرح جداول زیر مورد ارزیابی قرار گرفته است. بر اساس این تعریف همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود ۷۷ درصد از محصولات خام مورد بررسی در سال ۸۱ به لحاظ آزادسازی تعرفه‌ای پایین‌تر از تعرفه متوسط ثابت داشته است، یا به عبارتی دیگر حمایت دولت تنها روی ۲۳ درصد از محصولات خام واقع شده است. در سال ۸۲، ۲۱ مورد از کدهای تعرفه‌ای کمتر از تعرفه متوسط ثابت را به خود اختصاص داده است. در واقع سیاست دولت در زمینه آزادسازی به سمت حمایت بیشتر از محصولات خام بوده است. این یافته‌ها در سال ۸۳ برابر ۲۲ مورد بوده که این تعداد در سال ۸۴ رشدی معادل ۳۲/۸۲ درصد داشته است. در سال ۸۶ و ۸۷ به طور مشابه ۷۷ درصد از محصولات خام مشمول آزادسازی تجاری قرار گرفته است.

جدول ۲- محاسبه شاخص آزادسازی تجاری محصولات خام

سال	شاخص آزادسازی محصولات خام
۱۳۸۱	$24 \times 100 \div 31 = 77.42$
۱۳۸۲	$21 \times 100 \div 31 = 67.74$
۱۳۸۳	$22 \times 100 \div 31 = 70.97$
۱۳۸۴	$22 \times 100 \div 31 = 70.97$
۱۳۸۵	$29 \times 100 \div 31 = 93.55$
۱۳۸۶	$24 \times 100 \div 31 = 77.42$
۱۳۸۷	$24 \times 100 \div 31 = 77.42$

عملکرد دولت طی سال‌های ۸۷-۸۱ روشن می‌سازد که با وجود نوسانات موجود در شاخص آزادسازی محصولات خام و کاهش حمایت در سال‌های ۸۵ و ۸۶، آزادسازی در کل نسبت به سال پایه ۸۱ هیچ‌گونه رشدی نداشته و عملاً در سطح ۷۷/۴۲ بدون تغییر باقی‌مانده است. عدم توجه به جایگاه مزیت‌نسبی و توان رقابت‌پذیری کالاها در وضع تعرفه‌ها، از جمله مسائلی است که حایز اهمیت است.

وضع تعرفه‌های سنگین بر محصولات فصل هشتم نسبت به اکثریت فصول دیگر با توجه به اینکه کشور ما در تولید بسیاری از محصولات این فصل دارای مزیت نسبی است و در تولید برخی از محصولات این فصل بی‌رقیب یا کم‌رقیب است، بسیار جالب توجه است، چرا که روی محصولاتی که کشور ایران در عرصه تجارت جهانی دارای مزیت بالایی است سنگین‌ترین تعرفه‌ها وضع شده است. از این دست می‌توان به وضع تعرفه‌های بالا بر محصولاتی نظیر سیب، پرتقال، نارنگی، انگور و... اشاره کرد. در مقابل بر محصولاتی مانند فصول اول تا چهارم که در بسیاری از آنها کشور ما مزیت تولیدی و رقابتی چندانی ندارد، تعرفه‌های پایین‌تری وضع شده است. یکی از دلایل این رویکرد نگاه صرفاً وارداتی و بیشتر معطوف به مصرف‌کنندگان را می‌توان ذکر کرد. با وضع تعرفه‌های سبک بر کالاهایی که کشور مزیت نسبی و توان تولید بالایی در آنها ندارد، واردات ارزان‌تر در کشور صورت می‌گیرد. از دیگر دلایل این پدیده نداشتن برنامه‌ای بلندمدت در جهت حمایت از تولیدات داخلی یا کالایی خاص می‌باشد که سیاست‌گذاران را وادار نموده تنها به فکر وضع موجود باشند و با وضع تعرفه‌های سنگین بر محصولات دارای مزیت صادراتی، توان کشور در صادرات این بخش‌ها را حفظ کنند.

در بخش محصولات فرآوری‌شده طی سال‌های ۸۱ و ۸۲، ۲۳ مورد از داده‌ها در سطحی پایین‌تر از تعرفه متوسط ثابت قرار داشته است. در حقیقت ۷۴ درصد این گروه از محصولات کشاورزی مشمول آزادسازی تجاری واقع شده است. این یافته‌ها در سال ۸۳ به ۲۴ مورد افزایش یافته که در سال ۸۴ نیز در همان سطح باقی‌مانده است. در سال ۸۵ تنها ۲۲ مورد از ۳۱ داده انتخابی تعرفه‌ای کمتر از تعرفه متوسط ثابت داشته است. این موضوع بیان‌گر آن است که ۷۰ درصد از محصول مورد نظر مشمول آزادسازی و ۳۰ درصد مورد حمایت دولت قرار گرفته است. سال ۸۶ برای ۲۳ مورد از داده‌ها شاخص ۱ تعریف گشته است. در سال ۸۷، آزادسازی روی ۸۰ درصد از محصولات کشاورزی صورت گرفته است.

جدول ۳- محاسبه شاخص آزادسازی تجاری محصولات فرآوری‌شده

شاخص آزادسازی محصولات فرآوری‌شده	سال
$23 \times 100 \div 31 = 74.19$	۱۳۸۱
$23 \times 100 \div 31 = 74.19$	۱۳۸۲
$24 \times 100 \div 31 = 77.42$	۱۳۸۳
$24 \times 100 \div 31 = 77.42$	۱۳۸۴
$22 \times 100 \div 31 = 70.97$	۱۳۸۵
$23 \times 100 \div 31 = 74.19$	۱۳۸۶
$25 \times 100 \div 31 = 80.64$	۱۳۸۷

نتایج حاصل از جدول ۳ نشان می‌دهد که آزادسازی تجاری محصولات فرآوری‌شده کشاورزی روندی تقریباً صعودی داشته است. این روند در سال ۸۵ کاهش شدید یافته و مجدداً سیر صعودی پیش گرفته

است. تنها دلیل کاهش، افزایش تعرفه‌های این سال بوده که نتیجه تغییر جهت منبع درآمدی دولت از نفت به تعرفه بوده است. بنابراین مقدار تعرفه‌ها در این سال دیگر جنبه حمایتی نداشته و نمی‌توان عملکرد دولت را در جهت آزادسازی محصولات فرآوری‌شده، عملکرد مفید و موثری دانست.

در نیمه دوم برنامه سوم توسعه، تقریباً محدوده زمانی بین سال‌های ۸۳-۸۱ آزادسازی محصولات فرآوری شده محقق گردیده است. روند مورد بررسی در برنامه چهارم توسعه یعنی بین سال‌های ۸۷-۸۴ مشخص می‌سازد که آزادسازی محصولات فرآوری‌شده نرخ معادل ۴/۱۶ درصد داشته است. تحولات شاخص آزادسازی محصولات فرآوری‌شده بین سال‌های ۸۷-۸۱ مشخص می‌کند که آزادسازی نرخ رشدی معادل ۸/۶۹ درصد نسبت به سال ۸۱ داشته است.

در بخش محصولات صنعتی به‌طور مشابه در سال‌های ۸۱، ۸۳، ۸۴ و ۸۵ برای ۲۹ مورد از کدهای تعرفه‌ای شاخص ۱ تعریف گشته است. یا به عبارتی دیگر روی ۹۳ درصد از محصولات مورد بررسی آزادسازی انجام شده است. آزادسازی این بخش از محصولات مورد بررسی شرایط یکسان و ثابتی داشته و نسبت به سال ۸۲ سطحی بالاتر را از آن خود کرده است. این روند در سال ۸۶ به سرعت دچار کاهش شد، به‌گونه‌ای که میزان آزادسازی این بخش با تولیدات پایین‌ترین سطح که مربوط به سال ۸۲ بود برابری پیدا کرده است. و در سال‌های ۸۲، ۸۶ و ۸۷ آزادسازی از ۹۳ به ۹۰ درصد کاهش یافته است.

تحولات شاخص آزادسازی محصولات صنعتی بین سال‌های ۸۷-۸۱ آشکار می‌سازد که آزادسازی نرخ رشدی منفی معادل ۳/۴۵ درصد نسبت به سال ۸۱ داشته است یا به بیانی دیگر سیاست دولت بیشتر معطوف به حمایت از این محصولات بوده است.

جدول ۴- محاسبه شاخص آزادسازی تجاری محصولات صنعتی

سال	شاخص آزادسازی محصولات فرآوری‌شده
۱۳۸۱	$۲۹ \times ۱۰۰ \div ۳۱ = ۹۳.۵۵$
۱۳۸۲	$۲۸ \times ۱۰۰ \div ۳۱ = ۹۰.۳۲$
۱۳۸۳	$۲۹ \times ۱۰۰ \div ۳۱ = ۹۳.۵۵$
۱۳۸۴	$۲۹ \times ۱۰۰ \div ۳۱ = ۹۳.۵۵$
۱۳۸۵	$۲۹ \times ۱۰۰ \div ۳۱ = ۹۳.۵۵$
۱۳۸۶	$۲۸ \times ۱۰۰ \div ۳۱ = ۹۰.۳۲$
۱۳۸۷	$۲۸ \times ۱۰۰ \div ۳۱ = ۹۰.۳۲$

با توجه به رابطه (۲)، جدول زیر روند آزادسازی در کل اقتصاد را طی سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد. در کل سه بخش مورد بررسی و با توجه به محصولات مورد نظر، تغییر چندانی در روند شاخص مورد بررسی در جدول ۵ مشاهده نمی‌شود. حمایت از محصولات صنعتی و عدم رشد آزادسازی

محصولات خام، آزادسازی صورت گرفته در بخش محصولات فرآوری شده را تقریباً خنثی کرده است، به گونه‌ای که این شاخص در دوره مورد مطالعه تنها رشدی معادل ۱/۳۱ درصد داشته است.

جدول ۵- روند آزادسازی تجاری در کل اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۷

روند شاخص ACTL	
شاخص ACTL	سال
۲۴۵/۱۶	۱۳۸۱
۲۳۲/۲۵	۱۳۸۲
۲۴۱/۹۴	۱۳۸۳
۲۴۱/۹۴	۱۳۸۴
۲۵۸/۰۷	۱۳۸۵
۲۴۱/۹۳	۱۳۸۶
۲۴۸/۳۸	۱۳۸۷

پیشنهادها

- بر مبنای یافته‌های ارایه شده در قسمت قبل پیشنهادهایی به شرح زیر ارایه می‌شود:
- نظام تعرفه‌ای بر مبنای یک استراتژی بلندمدت و هدف‌مند و پایدار طراحی شود و از هر گونه تصمیمات کوتاه‌مدت و سالانه و سلیقه‌ای جلوگیری شود.
- از جمله مسایل و مشکلات نظام فعلی تعرفه‌ها می‌توان به ناپایداری و نوسان سالانه این نظام اشاره کرد، بنابراین برقراری نظام تعرفه‌ای که حداقل نوسانات سالانه را داشته باشد کمکی به رفع معضلات فعالان در عرصه تجارت است.
- طراحی نظام تعرفه‌ای بهینه که قادر است با توجه به شرایط تولید و بازار داخلی و جهانی همچنین درجه اهمیت و حساسیت کالاها توانایی حمایت موثر و منطقی از تولیدات داخلی را داشته باشد.
- اصلاح قوانین و مقررات صادرات و واردات کشور و کاهش رویه‌های صادراتی و وارداتی و نیز حذف کلیه موانع غیرتعرفه‌ای می‌بایست صورت پذیرد.
- در برنامه‌های ۵ ساله سوم و چهارم توسعه و سند چشم‌انداز تاکید زیادی بر آزادسازی تجارت در بخش‌های مختلف اقتصادی شده است، بنابراین اتخاذ سیاست‌های تعرفه‌ای باید همگام و مطابق با اهداف برنامه باشد.

منابع و مأخذ

- ۱- اداره کل مقررات صادرات و واردات وزارت بازرگانی، مقررات صادرات و واردات و جداول ضمیمه آن. (۱۳۷۸). تهران: شرکت چاپ و نشر وزارت بازرگانی.
- ۲- صدرالاشرفی، م. (۱۳۸۷). مطالعه سیاست‌های حمایتی (تعرفه‌ای) بخش کشاورزی، مطالعه موردی: محصولات دامی و شیلات. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- ۳- فریادرس، و. ا. (۱۳۸۳). بررسی نظام تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای بخش کشاورزی طی دوره ۱۳۸۲-۱۳۶۱. موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
- 4- Estrada, M. A. R. (2004). The trade liberalization evaluation methodology. *Journal of Policy Modeling*, 26:1015-1029.